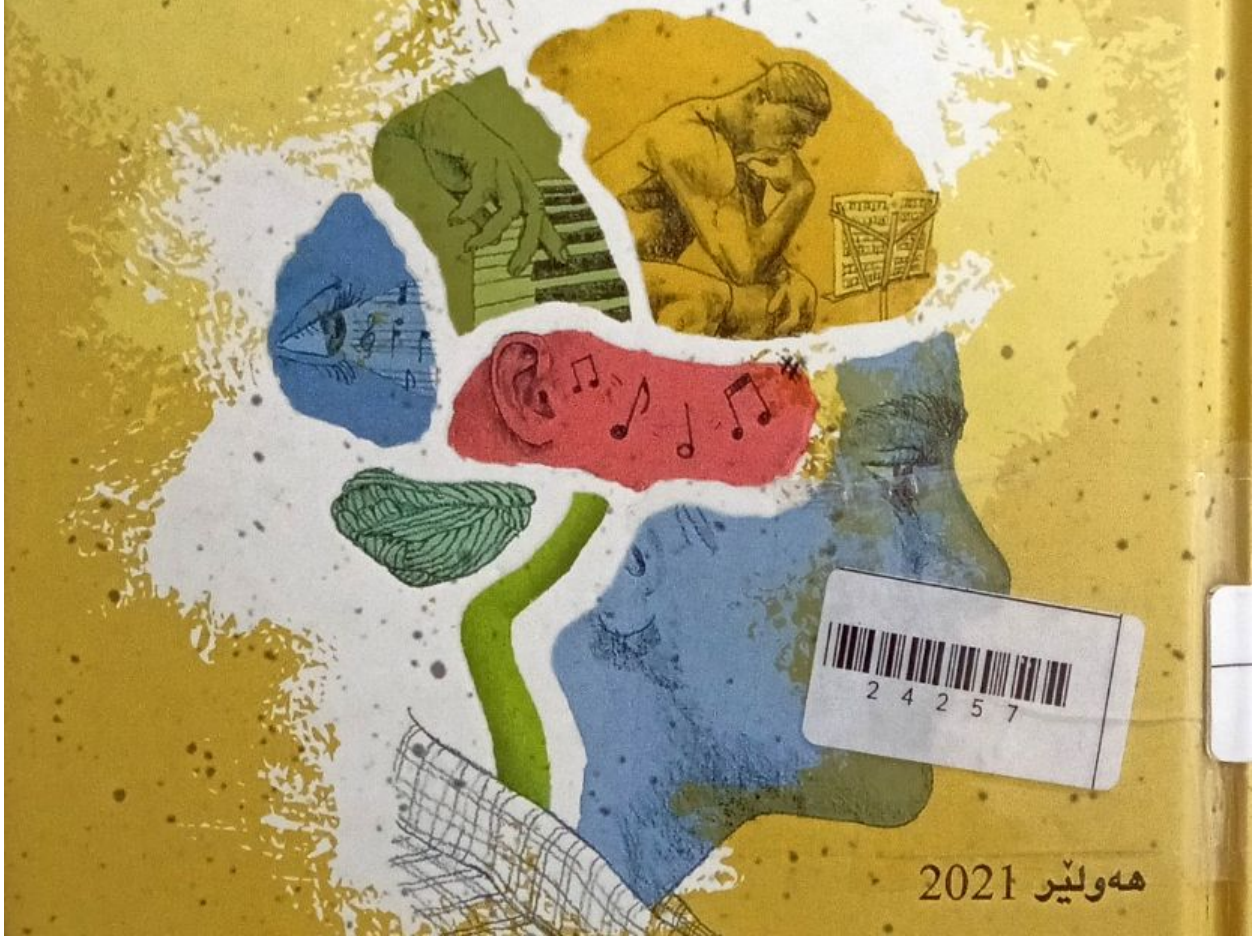
تیۆرەکانی فێربوون

نووسینی

پ.د. عمر ابراهیم عزیز
کۆلێژی ئاداب - زانکۆی سەلاحەددین

د. عزالدین احمد عزیز
کۆلێژی پەروەردە - زانکۆی سەلاحەددین

24257

هەولێر 2021

Preview sample - page 1 of 16 - Soran University Academic Digital Library

فێربوون بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە

تیۆرەکانی فێربوون و پیادەکردنە پەروەردەییەکان

- **بابەتی گشتی:** دەروونزانی پەروەردەیی
- **بابەتی ورد:** تیۆرەکانی فێربوون
- **نووسەر:** د. عمر ابراهیم عزیز د. عزالدین احمد عزیز
- **دیزاینی ناوەوە:** موحەمەد حوسێن خەتی
- **دیزاینی بەرگ:** ئیبراهیم صالح
- **لەبڵاوکراوەکانی:** ناوەندی فێربوون
- **زنجیرە:** ١٤٧
- **نۆرەی چاپ:** یەکەم - ٢٠٢٢
- **تیراژ:** ١٠٠٠ دانە
- **ژمارەی وشە:** ٣٧.٦٠٠ وشە
- **قەبارە :** ١٤ سم × ٢١ سم
- **نرخ:** (٧,٠٠٠)

لە بەڕێوبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارە سپاردنی (٣٠٧٦)ی ساڵی (٢٠٢١)ی پێدراوە

Preview sample - page 2 of 16 - Soran University Academic Digital Library

ناوەرۆک

ناوەرۆک ٧

پێشەکی ١٧

بەشی یەکەم

خوێندنەوەی جیاواز بۆ چەمکی فێربوون ٢٣

چەمکی فێربوون لە دەروونزانی ٢٥

فێربوون وەک پرۆسەیەکی بیرهاتنەوە ٢٦

فێربوون وەک مەشقکردنێکی ژیری مرۆڤ (هزری مرۆڤ) ٢٦

فێربوون وەک چاککردنی ڕەفتار ٢٨

پێناسەکردنی تیۆرەکانی فێربوون ٣٣

یەکەم تیۆر ٣٣

ئەرکەکانی تیۆر ٣٦

دووەم: تیۆر لە سایکۆلۆژیادا ٣٧

تایبەتمەندییەکانی تیۆری باش. ٣٧

سێیەم: تیۆری پەروەردەیی ٣٨

مەرجەکانی فێربوون لە ڕوانگەی پەروەردە ٤١

بوونی بەربەست ٤١

بوونی پاڵنەر ٤٢

Preview sample - page 3 of 16 - Soran University Academic Digital Library

پێگەیشتن ٤٢

بەکارهێنان ٤٣

پێوانەکردنی فێربوون ٤٤

فاکتەرەکانی کاریگەری لە سەر فێربوون ٤٥

بەشی دووەم

تیۆرەکانی فێربوون ٥٥

تیۆرە رەفتارییەکان ٥٦

یەکەم: مەرجداری وابەستەیی مەرجداری کلاسیکی ٥٧

١- جۆن واتسۆن ٥٨

بیرۆکە سەرەکییەکانی واتسۆن ٥٨

٢- بۆچوونەکانی نیڤان پاڤلۆڤ Ivan Pavlov ٦٠

توخمە سەرەکییەکانی تاقیکردنەوە پاڤلۆڤ ٦١

یاساکانی فێربوونی مەرجی ٦٤

دووەم : وابەستەیی مەرجداری رایی کردن ٦٨

بنەما سەرەکیەکانی تیۆری سکینەر ٧١

پاداشت (التعزیز) ٧١

١- پاداشتی پۆزەتیڤ ٧١

٢- پاداشتی نێگەتیڤ ٧٢

٣- سزادان ٧٣

Preview sample - page 4 of 16 - Soran University Academic Digital Library

پێکهاتەی خشتەی پاداشت (التعزیز) لای سکینەر ٧٤
سێیەم: تیۆری هەوڵدان و هەڵەکردن ٧٦
تاقیکردنەوەی ثۆرندایك ٧٦
بیرۆکەی تاقیکردنەوەکە ٧٧
یاساکانی بۆ پرۆسەی فێربوون بە پێی رای ثۆرندایك ٧٨
یاسای ئامادەباشی ٧٩
یاسای دووبارکردنەوە ٧٩
یاسای کاریگەری ٨٠
سوودەکانی تیۆرەکانی فێربوونی رەفتاری لە سیستمی پەروەردەیی و فێرکردندا ٨١

بەشی سێیەم

تیۆری ئەدوین جثر (Edwin Ray Guthrie) ٨٧
چەمکە سەرەکییەکانی تیۆری (Guthrie) ٩٢
- پێگەیشتن Maturation ٩٢
-پێکەوەلکان یا وابەستەیی Contiguity ٩٣
- فێربوون Learning ٩٤
- دەستبەرداربوون Inhibition ٩٤
- دەستبەرداری وابەستەیی Associative inhibition ٩٥
- پاداشت یا پاڵپشتی Reward Reinforcement ٩٦
- سزا Punishment ٩٧
- وروژێنەر Stimulus ٩٧
ئەو وروژێنەرانەی کە لەدەرەنجامی جوولە دروست دەبن. ٩٨

Preview sample - page 5 of 16 - Soran University Academic Digital Library

گریمانـە بنەڕەتییـەکانی تیـۆر Basic Proposition ٩٩
Guthrie ١١٠
هۆیەکانی دەستبەرداربوونی وابەستەیی ١١٢
ناوەرۆکەکانی تیۆری (Guthrie) ١١٤
ناوەرۆکەکانی کرداری لەتیۆری (Guthrie) ١١٦
هەڵسـەنگاندنی لێکدانـەوەی (Guthrie) بـۆ کـرداری فێربوون ١١٨
ڕەخنەکانی سەر تیۆری (Guthrie) ١٢٠
دووەم: تیۆری کلارك هل Clark L. Hull ١٢٢
بابەتە سەرەکییەکانی تیۆری (هل) ١٢٤
چەمکە بنەڕەتییەکانی تیۆری (هل) ١٣٠
هەڵسەنگاندنی تیۆری (هل) ١٣٢
ڕاهێنانی پەروەردەیی بۆ هەندێك چەمکی بنەڕەتی (هل)

بەشی چوارەم

تیـۆرە مـەعرفیەکان (Cognitive Theories) ١٣٧
قوتابخانـەی گـشتالـت (Gestalt theory) و گـرنگترین تیۆرەکانی ئەم قوتابخانەیە ١٤٠
تاقیکردنەوەی کۆهلەر بۆ فێربوون (Köhler) ١٤٢
بنەما و مەرجەکانی فێربوون لە ڕێگەی تێڕبینی ١٤٥
تایبەتمەندییەکانی تێڕبینی (استبصار) ١٤٧

Preview sample - page 6 of 16 - Soran University Academic Digital Library

تیژبینی بە شێوەیەکی لە ناکاو روو دەدات ١٤٧

دەست پێکی تیژبینی بە شێوەیەکی لە سەر خۆ دەبێت ١٤٧

فیزبوون لە رێگەی تیژبینی لە سەر بنەمای تێگەیشتنە ١٤٧

توانای گشتگیرکردن ١٤٨

تیژبینی هاندەرێکی خودییە ١٤٨

تۆری لیفین (تیۆری بوار) Field theory ١٤٩

١- بنیاتی مەعریفی ١٥١

٢- پاداشت و سزا ١٥١

تیۆری بوار لە دەروونزانی دا ١٥٢

چەمکی تۆپۆلۆجی Topology ١٥٢

چەمکی هودۆلۆجی Hodology ١٥٣

بنیاتی کەسایەتی ١٥٤

سیما بنەڕتیەکانی تیۆری بوار ١٥٤

بواری زیندەگی (المجال الحیوی) ١٥٥

ژینگەی سایکۆلۆجی ١٥٦

شوێنی ژیان ١٥٧

فیزبوون و تیۆری بوار ١٦٠

یەکەم :- فیزبوون وەکو گۆڕان لە ڕێکخستنی مەعریفی ١٦٠

دووەم :- فیزبوون وەکو گۆڕان لە پالنەر ١٦٢

Preview sample - page 7 of 16 - Soran University Academic Digital Library

سێ یەم :- فێرکردن وەکو گۆڕین لە ئاراستەکان و بەهاکان ١٦٤

چوارەم:- فێربوون وەکو گۆڕین لە فێربوونی کارامەیی یە ١٦٥
جوولەییەکان:-

بۆچوونەکانی لێفین دەربارەی پرۆسەی فێربوون و ١٦٦
راهێنانە پەروەردەیی یەکانی :

پێگەی تیۆری بوار لە نێوان تیۆرەکانی فێربوون ١٦٨

بەشی پێنجەم

تیۆری بینایی Constructivist theory ١٧٣

یەکەم: زانای سویسری جان پیاژێ (Jean Piaget) ١٧٣

گەشەی هزری منداڵ بە پێی بۆچوونی پیاژێ ١٧٣

پرۆسەی گرتنەخۆ (Assimilation) ١٧٣

پرۆسەی جێکردنەوە (Accommodation) ١٧٤

قۆناغەکانی گەشەی ژیری بەپێی بۆچوونی پیاژێ ١٧٥

قۆناغی (هەستی - جوولەیی) ١٧٥

قۆناغی پێش پرۆسەکان ١٧٦

قۆناغی پرۆسە ماددییەکان ١٧٧

قۆناغی بیرکردنەوەی هزری واتاداری ڕووت ١٧٩

دووەم: پیاژێ نوێ خوازەکان ١٨٠

ڕۆبی کەیس Robbie Case ١٨٠

قۆناغی هەستی جولەیی (لەدایکبوون تا تەمەنی ١٨ مانگ) ١٨٤

Preview sample - page 8 of 16 - Soran University Academic Digital Library

قۆناغی درککردنی پەیوەندییە جوولەییەکان ٨٥
Relational Stage (لە تەمەنی ٨ مانگ تا ٥ ساڵ)
قۆناغی درککردنی دوورییەکان (لە تەمەنی ٥ ساڵ دەست ٨٥
بێدەکات تا تەمەنی ١١ ساڵ) Dimensional Stage
قۆناغی درککردنی ئاراستەی دوورییەکان (لەتەمەنی ١١ تا ٨٦
دواتر) Vectorial Stage .
کێرت فیشەر Kurt Fischer ٨٦
سێیەم: تیۆری فیکۆتسکی و پەردەسەندنی زمان ٨٩
فیکۆتسکی و زمان ١٩٠
یەکەم/ بیرکردنەوە ناوەوەی خودی Implicit thinking ١٩١
دووەم/ قسەی ناوخۆیی و قسەی کۆمەڵایەتی. Inner- ١٩١
Speech, and Social Speech
سێ یەم/ ئاخاوتن (قسەکردن بێ بیرکردنەوە) ئەو ١٩٣
ئاخاوتنەی کە پەیوەندی بەکرداری بیرکردنەوە نی یە:
فیکۆتسکی و ناوچەی پەردەسەندنی مەعریفی ١٩٣
گرنگی قسەکردنی خودی منداڵ ١٩٥
ڕاهێنانی پەروەردەیی بۆ بیرۆکەکانی فیکۆتسکی ١٩٨
یەکەم: ئەرکی پێوانی بەجێهێنانی زمانەوانی منداڵ ١٩٨
دووەم: وانەوتنەوە ٢٠٠
گرنگی تیۆری بینایی لە بواری پەروەردەییدا ٢٠١

Preview sample - page 9 of 16 - Soran University Academic Digital Library

بەشی شەشەم

تیۆرە کۆمەڵایەتییەکان ٢٠٥

تیۆری نەلبێرت باندۆرا Albert Bandura لە فێربوونی کۆمەڵایەتی ٢٠٥

ژیاننامەی (باندورا) ٢٠٥

فاکتەرە کاریگەرەکانی سەر فێربوون لە ڕێگەی مۆدێل: ٢١٤

جێبەجێکردنی تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی لە ناو پۆل دا ٢١٤

لێکۆڵینەوە و تاقیکردنەوەکانی باندورا لەفێربوونی کۆمەڵایەتی ٢١٥

جێماوە یا شوێنەواری فێربوون بە سەرەنجدان و لاسایی کردن ٢٢٠

گرێمانەکانی تیۆری فێربوونی کۆمەڵایەتی ٢٢١

ڕوخسارە بنەڕەتییەکانی تیۆری باندورا بۆ فێربوونی کۆمەڵایەتی ٢٢٢

چەمکەکان و زاراوەکانی بەکار هاتوو لە تیۆری باندورا ٢٢٤

دەوونە ٢٢٦

جۆرەکانی فێربوون بە سەرنجدان (تێبینی کردن) ٢٢٧

١- دەوونەی زیندو ٢٢٧

٢- فێربوون لە بڕی ٢٢٧

٣- فێربوونی هێمایی ٢٢٨

٤- پابەندبوونی کۆڕانە ٢٢٩

Preview sample - page 10 of 16 - Soran University Academic Digital Library

٥- فێربوون بەرێگای سەیرکردنی فلیمەکان ٢٢٩
رۆڵی پاڵپشتی (بەهێزکردن) لەفێربوون بەسەرنجدان و لێچوانی نموونە ٢٣٠
قۆناغەکانی فێربووون بەسەرنجدان و (تێبینی کردن)و لێچوونی لاسایی کردنەوە ٢٣١
لاسایی کردنەوەی ڕەنگدانەوە ٢٣١
لاسایی لەخۆڕا ٢٣٢
لاسایی نواندن ٢٣٢
لاسایی کردنەوەی بەمەبەست ٢٣٣
لاسایی کردنەوەی بەها بەرزەکان ٢٣٣
ئەو هۆکارانەی کە کاریگەرن لەسەر فێربووون بەسەرنج و تێبینی لێچواندنی نموونە ٢٣٤
ڕاهێنە پەروەردەییەکانی تیۆری باندورا ٢٣٨
ئەو ڕەخنانەی ناراستەی تیۆری فێربوونی کۆمەلایەتی کراوە ٢٤٠
تێبینی گشتی بۆ تیۆری فێربوونی کۆمەلایەتی ٢٤١

بەشی حەوتەم

تیۆرە سنوردارەکانی فێربوون ٢٤٩
یەکەم: تیۆری ڕۆبێرت گانیە (Robert Gagne) ٢٤٩
فێربوونی هێمایی Signal Learning ٢٥٠
فێربووون لە ڕێگەی وروژاندن و وەلامدانەوە ٢٥٠

Preview sample - page 11 of 16 - Soran University Academic Digital Library

Stimulus – Response Learning

فێـــربوونی زنجیرە جوولەییەکان Chaining ٢٥١

فێربوونی جیاکاری Discrimination Learning ٢٥١

بۆچوونی گانییە بۆ پرۆسەی فێرکردن وفێربوون ٢٥٥

دووەم: تیـۆری دێشد ئۆزوبیـل (Ausubel) بـۆ فێربـوونی ٢٥٧
زاردەکی مەعریفی (فێربوون لە سەر بنەمای واتا)

ڕەهەندە سەردکییەکانی تیۆری ئۆزوبیل ٢٥٩

پەیوەندی هاوبەشی Combinatorial Learning : ٢٦٠

پەیوەندی تەواوکەری Integrative Relationship : ٢٦١

واتا Meaning : ٢٦١

چـۆنیەتی سـوود وەرگـرتن لـە تیـۆرە مەعریفییـەکان لـە ٢٦٢
پرۆسەی فێرکردن و فێربووندا

تیۆری فێربوونی ئەزموونکارانە ٢٦٤

مۆدێلی کۆلب Kolb (١٩٨٤) لە فێربوونی ئەزموون ٢٧٢

تیۆری فێربوونی گۆڕاو (Transformative Learning ٢٧٥
Theory)

بیرۆکەی جێگرەوەی فێربوونی گۆڕاو ٢٧٨

سەرچاوەکان

سەرچاوە عەرەبیەکان ٢٧٩

سەرچاوە ئینگلیزیەکان ٢٨٦

Preview sample - page 12 of 16 - Soran University Academic Digital Library

پێشەکی

خوێنەری بەڕێز ، ئەم کتێبەی بەردەستت بە ناونیشانی بیردۆزەکانی فێربوون و پیادەکردنە پەروەردەییەکانە نامانج تێیدا خستنەڕووی تیۆرەکانی فێربوونە بە شێوەیەکی پوخت لە گەڵ ڕەچاوکردنی لایەنی زانستی لە گاتی نووسینی ناوەڕۆکی ئەم کتێبە بۆیە ئەم بەرهەمە بە هەوڵێکی زانستی هەژمار دەکرێت بۆ دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردی بە سەرچاوەی زانستی لە بواری پەروەردە و دەروونزانی.

ئەوەی ئێمە درکمان پێکرد لە ماوەی کارکردنمان لە بواری پەروەردە و دەروونزانی، لاوازی کتێبخانەی کوردیی بوو تایبەت بە سەچاوە زانستییەکان کە بەزمانی کوردی نووسرابێت. ئەوەی لەم بوارەش تا ئێستا نووسرابێت بەشێکییان ڕەچاوەی لایەنی زانستی تێدا بە دی ناکرێت و بەشێکیان تەنها پشتی بەستووە بە سەرچاوەی کۆن. بۆیە نەبوونی سەرچاوەی زانستی بە زمانی کوردی بەتایبەتی لە بواری پەروەردە و دەروونزانی بێگومان هۆکارێك بوو بۆ قورسکردنی ئەرکی قوتابیان لە زانکۆ و دواکەوتنی لە بواڕە زانستییەکان.

باوەڕمان بە نووسینی کتێب بە زمانی کوردی سەرچاوەکەی دوو هۆکاری سەرەکییە یەکەمیان خزمەت گەیاندنە بە قوتابیان دووەمیان بە ئەرکێکی ناکاری هەژمار دەکرێت بەرامبەر بە زمانی دایك. چونکە مانەوەی زمانی هەر نەتەوەیەك پەیوەستە بە خزمەتکردنی زمانەکەی

Preview sample - page 13 of 16 - Soran University Academic Digital Library

لە لایەن کەسانی نەکادیمی نەویش لە رێگەی نووسین و چاپکردنی سەرچاوە و کتێب لە گشت بوارەکان.

خوێنەری بەڕێز، بە هۆی کەمی سەرچاوەکان تایبەت بە تیۆرەکانی فێربوون بە تایبەت تیۆرە نوێیەکان بەربەستی زۆری خستە بەردەم نووسینی ئەم کتێبە بەڵام لە رێگەی سوود وەرگرتن زیاترلە ١٠٠ سەرچاوەی ئینگلیزیی و عەردبی توانیمان ئەم بەرهەمە بەشێوەیەکی رێك و پێك دابڕێژین. ئەم کارەش هەوڵ و کۆششێکی زۆری پێویست بوو چونکە وەرگێڕانی بابەتێکی زانستی لە زمانێکی دەوڵەمەند وەکو زمانی ئینگلیزی یان عەردبی بۆ سەر زمانی کوردی بەربەستی زۆری خستە بەردەمان. چونکە بەشێکی زۆر لە چەمك و زاراوە زانستییەکان لە فەرهەنگی کوردی تاکو ئێستا بە پێی پێویست جێگەی نەکراوەتەوە و وەکو پێویست کاری بۆ نەکراوە. بەڵام لەگەڵ گشت بەربەستەکان توانرا ئەم بەرهەمە زانستییە لە چوارچێوەی کتێبێکی نەکادیمی بەرهەم بێنین.

هەرودها پلان وایە لە دوای تەواوکردنی ئەم کارە هاوبەشەمان، لە داهاتوودا کاری تر بەدوای دابێت بە نامانجی ئەوەی زانستەکانی ئەم بوارە بە زمانی شیرینی کوردی بەردەست بێت لە بەردەم خوێنەران.

ئەم کتێبە لە حەوت بەش پێك هاتووە لە بەشی یەکەم دا چەمکی فێربوون و چەند بۆچوونێکی جیاواز دەربارەی فێربوون خراوەتەڕوو. پاشان باس لە مەرجەکانی فێربوون و توخمەکانی کاریگەر لە سەر فێربوون کراوە. لە درێژایی بابەتەکانی ئەم بەشە باس لە چەمکی تیۆر و رۆڵەکانی تیۆری باش و تیۆری زانستی کراوە. لە بەشی دووەمی ئەم

Preview sample - page 14 of 16 - Soran University Academic Digital Library

کتێبە چەند تیۆرێکی فێربوون خراوەتەڕوو لەوانە تیۆرە رەفتارییەکان. هەروەها قسە لەسەر تیۆری چەند زانایەك کراوە لەوانە واتسۆن، پافلۆڤ، سکینەر، و ثۆرندایك. لە خستنەرووەکەمان بە ووردی باس لەم تیۆرانە کراوە لە رووی ناوەرۆك و بنەما و چۆنیەتی سوود وەرگرتن لێیان لە چوارچێوەی قوتابخانەکاندا. بەشی سێیەمی ئەم کتێبە تایبەت کرا بە دوو تیۆر ئەوانەش تیۆری جێشڕي و کلارك هل، کە تیایدا بە ووردی باس لە تیۆرەکەی کراوە. تیۆرە مەعرفییەکان لە بەشی چوارەمی ئەم کتێبە خراوەتەڕوو کە خۆی لە باسکردنی تیۆرە گشتالتییەکان دەبینێتەوە بەتایبەتی تاقیکردنەوەکانی کۆهلەر و نەما و مەرجەکانی تایبەت بە پرۆسەی فێربوون. لە درێژایی ئەم بەشە تیۆری لیڤین خراوەتەڕوو کە تیایدا بە ووردی باس لە چەمکەکانی ئەم تیۆرە و سیما بنەڕتییەکانی کرا. بەهەمان شێوە لەم بەشەدا شیکردنەوە و لێکدانەوە بۆ تیۆری فێربوونی زارەکی مەعریفی (فێربوون لە سەر بنەمای واتا) کراوە. لە بەشی پێنجەمی ئەم کتێبە تیشك خراوەتە سەر تیۆرە بیناییەکان. لە سەرەتا ئاماژە بە تیۆری زانای سویسری جان پیاژێ کراوە وە تیایدا قسە لەسەر بیرۆکەی ئەم تیۆرە و بۆچوونەکانی پیاژێ نوێ خوازەکان خرانە ڕوو، لە وانە تیۆری رۆبی رێکس و کیرت فیشەر. دوا بەدوای خستنەرووەکەمان قسەمان لەسەر تیۆری فیکۆتسکی کردووە کە تایبەتە بە گەشەی زمان و بیرکردنەوە لە لای مندال. لە بەشی شەشەم باس لە تیۆرە کۆمەلایەتییەکان کراوە بە تایبەتی تیۆری باندۆڕا کە تیایدا زۆر بە ووردی قسە لەسەر ناوەرۆکی تیۆریەکە کراوە. کۆتا بەشی

Preview sample - page 15 of 16 - Soran University Academic Digital Library

ئەم کتێبە تایبەت کرا بە چەند تیۆرێکی نوێ لە بواری فێربوون کە بە تیۆرە سنووردارەکان ناسراون لەوانە تیۆری رۆبیرت گانییە، و ئۆزۆبێل و فێربوونی ئەزموونکارانە. لە کۆتاییدا هیوادارین ئەم بەرهەمەمان ببێتە سەرچاوەیەکی زانستی بە سوود بۆ خوێنەران.

نووسەران

هەولێر - ٢٠٢١

Preview sample - page 16 of 16 - Soran University Academic Digital Library